

Överläggning om rapport om social hållbarhet
från beredningen för framtidens välfärd och
samhällsutveckling

10

2024KS96

Social hållbarhet –

ungas psykiska ohälsa, drogvanor, attityder och tolerans

Rapport från beredningen för framtidens välfärd och
samhällsutveckling

Innehållsförteckning

Inledning	3
Uppdrag från kommunfullmäktige	3
Syfte	3
Avgränsningar	4
Definition av begrepp	4
Beredningens arbetssätt	5
Omvärldsanalys och litteraturgenomgång	6
Ungas psykiska ohälsa	6
Socialstyrelsen	6
Skolan	7
Västra Götalandsregionen	8
Förebyggande åtgärder	9
Drogvanor	10
Historik	10
Folkhälsomyndigheten	11
Tullverket	11
Härryda kommun	12
De mest frekventa drogerna i Härryda kommun	12
Samverkan i kommunen	14
Härryda kommuns handlingsplan	15
Förebyggande åtgärder	16
Attityder och tolerans till narkotika i samhället	17
Lagstiftning i och utanför Sverige	17
Samhällets syn på narkotika	18
Beredningens slutsatser och rekommendationer	21
Psykisk ohälsa bland unga	21
Droger	21
Attityder och tolerans till narkotika	22
Referenser	23

Inledning

Beredningen för framtidens välfärd och samhällsutveckling har under hösten 2023 och våren 2024 arbetat med social hållbarhet, där områdena ungas psykiska ohälsa, drogvanor, samt tolerans och attityder särskilt beaktas.

Uppdrag från kommunfullmäktige

Kommunfullmäktiges fasta beredning för framtidens välfärd och samhällsutveckling ska enligt kommunfullmäktiges arbetsordning ha ett långsiktigt perspektiv och helhetssyn på samhället och välfärden, samt genomföra uppdrag från kommunfullmäktige. Beredningen gör omvärldsbevakningar, tar fram rapporter och analyser som underlag till kommunfullmäktiges övergripande mål och inriktningar. Beredningens uppdrag tas fram av kommunfullmäktiges presidium och fastställs i kommunfullmäktige.

Kommunfullmäktige beslutade den 5 april 2023 § 146 om beredningens uppdrag som ska redovisas senast juni 2025. Beredningen fick då i uppdraget två fokusområden, hållbarhet samt demokrati och inflytande. Denna rapport berör punkten hållbarhet och fokuserar på den del som gäller social hållbarhet där områdena psykisk ohälsa bland unga, drogvanor, och attityder och tolerans särskilt beaktas enligt uppdragets formulering.

Syfte

Målet med beredningens arbete bland annat är att öka kunskapen bland de förtroendevalda i kommunen. Syftet med denna rapport är att uppmärksamma frågan om psykisk ohälsa bland ungdomar och genom bättre kunskap hitta lösningar på samhällsnivå, såsom ett medvetet arbete kring normer och samhällsklimat.

- Att integrera psykisk ohälsa i läroplanen, höja elevhälsans tillgänglighet, ge unga färdigheter som hjälper dem att hantera livet.
- Att skapa ett samhälle fritt från narkotika.
- Att antalet unga som börjar använda narkotika, dopningsmedel eller debuterar tidigt med alkohol ska minska
- Att öka tillgängligheten till vård av god kvalitet för kvinnor och män samt ungdomar med missbruk eller beroende.

Avgränsningar

Uppdraget från kommunfullmäktige uppmanade beredningen att uppmärksamma frågorna om psykisk ohälsa, drogvanor bland unga, samt attityder och tolerans. Därför har beredningen avgränsat sig till dessa tre ämnen och på ett djupare sätt ägnat sitt arbete åt dessa frågor.

I sitt arbete med psykisk ohälsa har beredningen valt att avgränsa sig och inte belysa neuropsykiatriska diagnoser som ADHD och ADD. I sitt arbete med drogvanor har beredningen även valt att avgränsa sig och inte belysa gängkriminaliteten.

Beredningens rapport färdigställdes innan LUPP-enkäten (lokal uppföljning av ungdomspolitiken) var klar, beredningen har därför inte kunnat inkludera resultatet från enkäten i sin analys.

Definition av begrepp

I rapporten är *social hållbarhet* det nyckelbegrepp som används, och beskrivs nedan i syfte att skapa en gemensam utgångspunkt. Detta underlättar läsarens förståelse för resonemang inom rapportens kontext.

Social hållbarhet

Begreppet social hållbarhet har sitt ursprung i Brundtlandkommissionens rapport *Vår Gemensamma Framtid*. I denna rapport definieras hållbar utveckling som ”en utveckling som tillfredställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov” (Folkhälsomyndigheten, hämtad 2024-01-26).

Social hållbarhet handlar om att skapa ett jämställt och jämlikt samhälle där människor lever ett gott liv med god hälsa utan orättfärdiga skillnader. Det är ett samhälle med hög tolerans där människors lika värde står i centrum vilket kräver att människor känner tillit och förtroende till varandra och är delaktiga i samhällsutvecklingen. Social hållbarhet är ett av tre ben som Agenda 2030, FN:s globala mål för omställning till ett hållbart samhälle, står på.

Social hållbarhet är en viktig del av hållbar utveckling och kan påverkas av flera faktorer. Några exempel på hot mot social hållbarhet är följande:

- Ekonomisk ojämlikhet som kan leda till sociala spänningar och orättvisor

- Diskriminering på grund av kön, etnicitet, religion eller andra grunder som kan leda till social orättvisa
- Bristande tillgång till hälso- och sjukvård som kan leda till att människor inte får den vård de behöver

Beredningens arbetsätt

Beredningen har i sitt arbete fått information av tjänstemän från förvaltningen som besökt beredningens sammanträden men även SKR. Som underlag till rapporten har beredningen även gjort en stor inläsning i olika rapporter från myndigheter och organisationer.

Beredningen har fått information om följande ämnen:

- Genomgång av hållbarhetsstrategiskt program för Härryda kommun – Från utvecklingschef Birgitta Flärdh och utvecklingsledare hållbarhet, Lina Wahlgren.
- Information från SKR om hållbarhet - Zophia Mellgren och Mikael Malm, SKR.
- Information om social hållbarhet från förvaltningen – Lina Wahlgren, utvecklingsledare hållbarhet och Ulrika Aebeloe, utvecklingsledare folkhälsa.
- Information om förvaltningens arbete med att motverka psykisk ohälsa och droganvändning – Annika Gry, verksamhetschef för elevhälsa och utveckling och Sinikka Thörn, ansvarig verksamhetsutvecklare inom ANDTS.
- Information om förvaltningens arbete för att minska droganvändning – Håkan Kraft, SSPF-samordnare.

Omvärldsanalys och litteraturgenomgång

Beredningen har genomfört en omvärldsanalys och har studerat litteratur och olika rapporter från myndigheter och organisationer, så som Socialstyrelsen, Folkhälsomyndigheten, CAN, Västra Götalandsregionen mfl. En referenslista återfinns sist i denna rapport. Dessutom har Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) besökt beredningen och delgett relevant information inom området drogvanor och attityder och tolerans.

I det följande avsnittet presenteras några av de centrala begrepp och resonemang som framkommit i de skrifter och rapporter och i det föredrag som beredningen tagit del av. Avsnittet är indelat i tre delar, *ungas psykiska ohälsa*, *drogvanor*, och *attityder*.

Ungas psykiska ohälsa

Samhället har mycket att vinna på att upptäcka elever som är i riskzonen för att utveckla psykisk ohälsa. Det gäller att fånga upp dem tidigt innan de dras ner i en negativ spiral av dåligt mående och försämrade skolresultat. Att arbeta med elevernas hälsa är en viktig pusselbit för att främja elevers möjligheter att avsluta grundskolan med godkända betyg och en god start i livet. Förskolan och skolan lyftes fram, av Folkhälsomyndigheten 2018, som en bidragande orsak till psykisk ohälsa bland unga. Orsaken till ohälsa kan bl. a vara ungdomars krav på sig själva och kravet från omgivning. Krav och förväntningar kring skola, framtid och social status och utseende påverkar ungas välmående. Svåra hemförhållande, mobbing och ensamhet har också en negativ inverkan på deras psykiska hälsa. Då ohälsan ökar oroväckande är det av stor vikt för ungdomarna att skolan tar upp ämnet på skolschemat för att ge dem ett verktyg för att förstå och hantera sin situation.

Socialstyrelsen

Socialstyrelsen, 2021, skriver att andelen barn och unga vuxna som har psykiska ohälsodiagnoser och får utskrivet av läkare antidepressiva läkemedel har närmare tredubblats sedan 2006, där den kraftigaste ökningen har skett bland barn och ungdomar, i synnerhet bland flickor. Detta bekräftade Barnombudsmannen, Elisabeth Dahlin, i TV4:s program ”Efter fem” (den 28 februari 2024) att ökningen av antidepressiva läkemedel till ungdomar mellan 10–17 år var hög mellan 2020-2022 och är fortfarande hög och då främst bland flickor. Orsaken till detta vet ingen idag och hon har därför uppmanat regeringen att agera och

undersöka vad detta beror på. Elisabeth Dahlin konstaterade att *”piller löser inte alla problem.”*

Barn och unga med psykisk ohälsa (depression och ångestproblematik visar en ökad risk för att dö av suicid. De har även en risk för svag etablering på arbetsmarknaden där det finns en högre sannolikhet att den huvudsakliga inkomsten kommer från sjukpenning, sjuk- och aktivitetsersättning och ekonomiskt bistånd.

Resultaten från Socialstyrelsens studie visade tydligt att barn och unga vuxna som insjuknar i depression eller ångestsyndrom har en högre sannolikhet för långtgående konsekvenser av sin sjukdom, och den relativa risken för suicid var mellan 2–3 gånger högre än för barn som inte var diagnosticerade med depression eller ångestsyndrom. Vidare skriver Socialstyrelsen att för de unga som påvisar tecken av psykisk ohälsa är det av vikt med tidiga insatser, där elevhälsa och ungdomsmottagningar är verksamheter och som har möjlighet att uppmärksamma psykisk ohälsa hos unga i ett tidigt stadiet. Utöver tidiga insatser är det av vikt att efterföljande vård och stöd är lämplig och långsiktig.

Psykisk ohälsa är vanligare bland unga kvinnor, men den ökar även hos män. Andelen unga som lider av psykosomatiska symptom som är återkommande har kraftigt ökat sedan mitten av 1980-talet (Folkhälsomyndigheten, 2018).

Skolan

Skolan är en viktig central aktör i frågor som rör social hållbarhet.

Folkhälsomyndigheten (2018) lyfter fram skolan som en bidragande orsak till ökad psykisk ohälsa bland unga, där de hänvisar till att sjunkande skolresultat och hög stress i skolan kännetecknar en sämre fungerande skola.

Socialstyrelsen (2021) skriver att barn- och unga med psykisk ohälsa (depression och ångestproblematik) dels riskerar en “svag etablering på arbetsmarknaden” med huvudsaklig inkomst genom sjukpenning, sjuk- och aktivitetsersättning och ekonomiskt bistånd, samt ökad risk för att dö i suicid. Vid jämförelse av barn- och unga som diagnostiserats med depression eller ångestsyndrom tenderar att i större utsträckning enbart avsluta grundskolan och inte läsa en högre utbildning, vilket således leder till en ökad risk för exkludering på arbetsmarknaden. Genomförda grundskole- och gymnasiestudier med kompletta godkända betyg är nära nog en förutsättning för ett framtida bra liv. Då ungdomars ohälsa ökar gäller det att skolan finner former och innehåll i utbildningen som i högre grad kan inkludera

dessa ungdomar och väcka deras intresse och engagemang och det borde därför vara en prioriterad fråga.

Vidare skriver Socialstyrelsen att för de unga som påvisar tecken av psykisk ohälsa är det av vikt med tidiga insatser, där elevhälsa och ungdomsmottagningar är verksamheter som har möjlighet att uppmärksamma psykisk ohälsa hos unga i ett tidigt stadié. Utöver tidiga insatser är det också viktigt att efterföljande vård och stöd är lämplig och långsiktig.

Kön, utbildning och socioekonomiska faktorer påverkar den psykiska hälsan. Folkhälsomyndighetens rapport om psykisk hälsa och suicidprevention (2023) tar upp aspekten kring grupperns olika tillgång till de resurser som är viktiga för den psykiska hälsan, såsom utbildning, arbete och försörjning, och att de faktorerna samspelar med varandra. Därav blir psykisk hälsa en förutsättning och samtidigt ett resultat av individens resurser. Inte bara leder psykisk ohälsa till lidande för individen och anhöriga utan även till stora ekonomiska kostnader på samhällsnivå.

Besvären av psykosomatiska symtom (sömnsvårigheter, nedstämdhet, irritation, nervositet, huvudvärk, ont i magen, ont i ryggen, yrsel) ökar hos både pojkar och flickor skriver Folkhälsomyndigheten (2018), men att besvären är vanligare bland flickor. I sin rapport lyfter Folkhälsomyndigheten fram att en bidragande faktor till dessa effekter är en sämre fungerande skola.

Idag ställs det även högre krav på utbildning och kompetens på en osäkrare arbetsmarknad (Folkhälsomyndigheten, 2018). Det förekommer en press om att prestera bra i skolan för att få tillräckliga betyg för att kunna plugga vidare efter gymnasiet och unga känner oro över sin utbildning, samt sina möjligheter på arbetsmarknaden.

Även denna aspekt med förändringar på arbetsmarknaden lyfter Folkhälsomyndigheten som en bidragande faktor till de ökade psykosomatiska besvären hos unga. En slutsats de drar utifrån detta är att skolan har ett behov av att stärkas.

Västra Götalandsregionen

Psykiatrin för unga i Västra Götalandsregionen styrs av regionen själv. BUP eller barn- och ungdomspsykiatrin är en del av VGR:s hälso- och sjukvårdssystem som erbjuder stöd, utredning och behandling för barn och ungdomar mellan 0–18 år

med psykiska svårigheter eller ohälsa. BUP-mottagningarna är organiserade under olika förvaltningar och som alla har ett politiskt styre. VGR har ett treårigt tillgänglighetsuppdrag EVI (En väg in) med målet om en god tillgänglighet för alla barn och unga. EVI öppnade i mars 2022 som en regiongemensam utredningsenhet där remisser bedöms som inkommer till regionens BUP-mottagningar. Om remissen accepteras bokas en tid för första besök på aktuell BUP-mottagning. EVI erbjuder också telefonrådgivning till vårdnadshavare, barn och unga 0–17 år utan pågående vårdkontakt för psykisk ohälsa. ”En väg in” handlägger inte akuta ärenden, dessa hänvisas till att ta kontakt med närmsta BUP-mottagning med akutansvar.

VGR har en BUP-mottagning i Mölnlycke, Härryda kommun. Mottagningen har ett upptagningsområde som inkluderar även Mölndals kommun och Öckerö kommun. Här arbetar man med att utreda, diagnostisera, behandla och förebygga psykisk sjukdom och störning hos barn under 18 år, med fokus på personlig tillväxt och mognad. BUP-mottagningen erbjuder ett brett utbud av tvärvetenskapliga metoder för utredning och behandling.

Utöver detta har även Närhälsan i Mölnlycke en mottagning för Ungas psykiska hälsa (UPH) som gör bedömningar och kortare behandlingsinsatser till barn och unga mellan 6–18 år med tillfällig nedsatt psykisk hälsa. Där arbetar psykologer, psykoterapeuter och socionomer. De kan även ge vidare hänvisning och remisser om det krävs fler resurser

Förebyggande åtgärder

Att främja en god psykisk hälsa hos unga är avgörande för deras välbefinnande. Det finns exempelvis några förebyggande åtgärder som bör beaktas:

- **Utbildning och medvetenhet.** Informera unga om vikten av psykisk hälsa, tecken på stress och hur man hanterar känslor. Skolor och samhällsorganisationer bör erbjuda utbildningsprogram.
- **Tidig intervention.** Identifiera tidigt om unga har problem och erbjuda stöd. Skolpersonal och föräldrar kan spela en nyckelroll här.
- **Föräldrastöd.** Stöd föräldrar med verktyg för att hantera stress och förstå sina barns behov. Föräldrar kan lära sig att kommunicera effektivt och skapa en trygg miljö.

- **Fysisk aktivitet.** Regelbunden träning främjar inte bara fysisk hälsa utan också psykisk hälsa. Det minskar stress och ökar välbefinnandet. Föreningslivet är en viktig faktor i detta sammanhang.
- **Socialt stöd.** Bygga starka sociala nätverk. Vänner, familj och mentorskap kan hjälpa att hantera stress och känslor.
- **Minskad skärmtid.** Överdriven användning av digitala enheter kan påverka den psykiska hälsan negativt. Balansera skärmtid med andra aktiviteter.
- **Sömnvanor.** God sömn är avgörande. Unga bör ha en regelbunden sömnrutin och undvika överdriven användning av elektronik före sänggåendet.
- **Skolmiljön.** Skolan bör skapa en stödjande miljö med antimobbingsstrategier, psykologiskt stöd och positiva relationer.
- **Hantering av stress.** Lära unga strategier för att hantera stress, till exempel djupandning, mindfulness och avslappningsteknik.
- **Tillgång till professionell hjälp.** Se till att unga vet var de kan söka hjälp om de behöver det. Skolrådgivare, ungdomsmottagningar och andra resurser är viktiga.

Alla måste vi arbeta tillsammans för att främja en god psykisk hälsa hos unga. För att förebygga ungdomars ohälsa måste resurser tillsättas både i form av personal och pengar.

Drogvanor

Historik

Över hela världen har människor under lång tid ägnat sig åt att använda droger. Cannabis och opium och vissa hallucinogena droger har en mångtusenårig historia. Arkeologiska fynd tyder på att många droger framför allt användes vid särskilda ceremonier som begravning eller i samband med dyrkan av någon gudomlighet. Främst brukades drogerna av samhällets dåvarande elit.

Först under de senaste 500 åren har drogerna börjat användas i hela världen i stor skala. Den globala handeln, som växte fram under 1500-talet förde med sig en explosionsartad ökning av tillgång av olika slags droger.

Folkhälsomyndigheten

Myndigheten samordnar och stödjer det narkotikaförebyggande arbetet i Sverige. En stor del av detta arbete sker på lokalnivå i kommunerna där insatsen oftast koordineras av lokala ANDTS-samordnare (Alkohol, Narkotika, Droger, Tobak, Spel).

I en rapport, publicerad februari 2024, sammanfattar Folkhälsomyndigheten narkotikasituationen i Sverige. Denna data rapporterades till EU:s narkotikamyndighet där det bland annat framkom att förutsättningarna för kvalitativt narkotikaförebyggande arbete har försämrats i vårt land. Exempelvis har årsarbetskraften d.v.s. de personer som arbetar med samordning av förebyggande arbete sjunkit det senaste året.

Lokala ANDTS-samordnare spelar en central roll i att koordinera och genomföra det narkotikaförebyggande arbetet i en kommun. Dessa samordnare deltar ofta i nätverk som länsstyrelserna organiserar för att stötta dem. Majoriteten av de svenska kommunerna genomför hälsofrämjande universella åtgärder. Dessa åtgärder riktar sig till hela befolkningen och syftar till att förbättra människors livsvillkor och levnadsvanor.

Tullverket

Under 2023 gjorde tullverket narkotikabeslag som är utan historiskt motstycke (Jönsson, Alshawish, & Dernelius, 2023). Över 11 ton narkotika stoppades vid de svenska gränskontrollerna. Detta är mer än dubbelt så mycket som året innan då 5200 kg beslagtogs. Framför allt är det mängden cannabis, amfetamin och kokain som ökat. Antalet stora beslag på över 100 kg var 4 gånger fler 2023 jämfört med föregående år. *”Trots de stora beslagen är det mycket som aldrig upptäckts men hur mycket vet man dock inte så problematiken är väldigt omfattande”* säger Erik Friberg, chef för Tullverkets kriminalavdelning Syd.

Beslagen av importerat godis och snacks som innehåller cannabis har ökat de senaste åren. Tullverket har gått ut med en varning att godiset kan innehålla en ny syntetisk cannabis som är flera gånger farligare än vanlig cannabis. *”Vi bedömer att riskerna med detta nya cannabisgodis är särskilt stora då missbrukarna sannolikt förväntar sig godis som innehåller vanligt cannabis och därmed doserar därefter”* säger Jenny Åberg vid tullverkets laboratorium som analyserar de droger som beslagtas.

Härryda kommun

Invånarna i Härryda lever i en storstadsregion med allt vad det innebär där tillgången på droger är god. Det är lätt att få tag på allt som finns på marknaden. Enligt kommunens ANDTS-samordnare (Alkohol, Narkotika, Droger, Tobak, Spel), är det mest förekommande drogerna cannabis, marijuana och hasch. Tyngre droger går också att få tag på där amfetamin, tramadol och kokain är det som förekommer mest frekvent. Det finns ingen skillnad mellan de olika orterna i kommunen när det gäller tillgänglighet och användning.

Det förekommer försäljning inom kommunens gränser, men det går även att på egen hand via nätet beställa narkotika. Ett återkommande problem i Härryda kommun är försäljning och användning av lustgas. Där efterlämnas det tuber, både stora och små, på de platser man varit på. Det förekommer att man väljer exempelvis lekplatser och förskolor att sitta och inhalera gas och så lämnar man kvar tuberna och som hittas av dem som använder dessa platser på dagtid.

De mest frekventa drogerna i Härryda kommun

Cannabis

Cannabis är en vanlig narkotikasort i Sverige och även i världen. Det är ett samlingsnamn för olika beredningar från hampväxten Cannabis Sativa. Växten innehåller det aktiva ämnet tetrahydrocannabinol (THC) som ger upphov till ruset genom att det binder till receptorer i hjärnan. Vanligast är att röka cannabis men det kan också tuggas, sväljas eller inhaleras. Ett cannabisrus varar i cirka 4 timmar, men är mest intensivt efter 15–30 minuter. Ruset gör ofta att man först känner sig avslappad. Lugn och kanske fnittrig. Efter en stund kan man även känna sig mer kreativ, insiktsfull och positiv. Fysiska reaktioner på ett cannabisrus kan vara höjd puls, muntorrhet, röda glansiga ögon, sötsug och hunger. Möjliga psykiska reaktioner är ångest, förvirring, försämrad motorik, vanföreställningar. Cannabisabstinensen är i regel mild men det kan variera beroende på hur länge man har rökt och hur mycket. Symptomen kommer ofta några dagar efter intaget upphört och kan kvarstå upp till några veckor. Efter lång tids användning av cannabis kan hjärnans kognitiva funktioner drabbas, t ex genom försämrat korttidsminne samt att man känner sig apatisk. Eftersom hjärnan utvecklas upp till 25 års ålder är det hög risk för skador på hjärnan hos de som använder cannabis i ung ålder. Trots sina lugnande egenskaper kan cannabis orsaka akuta psykosor som kan kräva akut sjukhusvård.

Marijuana

Marijuana är en drog som kommer från växten Cannabis Sativa. Marijuanaplantan innehåller många olika ämnen och kemikalier. En av dessa kallas för THC som gör att man kan bli påverkad och hög. Mellan 1986 – 2009 har innehållet av THC ökat från ca 3% till 37% idag. Risken för psykos är starkt förhöjt.

Hasch

Hasch är också en drog som kommer från växten Cannabis Sativa. Hasch görs av kåda och växtdelar från cannabisplantan som pressas samman till s.k. haschkakor. Kvaliteten och styrkan på haschet varierar mycket eftersom det blandas ut med billigare produkter som hackat ogräs, mjöl, lakrits och kamel och-åsnebajs mm. Hasch kan ha en högre koncentration av THC än marijuana och kan vara upp till 70% starkare. Hasch kan påverka en person på olika sätt beroende på dos och styrka. THC lagras i kroppens fett och eftersom hasch är fettlöslig och tas upp av kroppens fett så tar det längre tid att bryta ner det än för t ex alkohol som är vattenlöslig.

Amfetamin

Amfetamin är en syntetisk drog som fungerar som ett centralstimulerande medel. Det används oftast som en prestationshöjare och för att minska trötthet. Drogen kan intas på olika sätt såsom injektion, rökning, oral eller nasal tillförsel. Amfetamin kan orsaka allvarliga hälsoproblem som hjärtproblem, hjärnskador, psykoser, beteendeförändringar och beroende.

Tramadol

Tramadol är ett narkotikaklassat läkemedel som används vid vissa typer av smärta. Det är en syntetisk opioid som är nära besläktad med morfin och heroin. Kan vara beroende-framkallande vid långvarig användning kan tolerans, psykiskt och fysiskt beroende utvecklas. Tramadol kan vara orsak till yrsel, huvudvärk och illamående. Högre doser kan leda till dödsfall och livshotande tillstånd som krampanfall, hjärtproblem och andningssvårigheter. Till en början är det uppiggande men efter hand ger ruset samma effekt som andra opioider. Det kan handla om nedsatt medvetandegrad, dåsighet, eufori och ångestlindring.

Kokain

Kokain är en centralstimulerande drog som framställs ur bladen på kokabusken och är mest känd som en ”partydrog” som gör en piggare och ger bättre självförtroende. Vanligaste formen av kokain är i pulverform. Drogen kan sniffas, lösa upp och injiceras eller rökas. Det har en aktiverande effekt på det centrala

nervsystemet. Små doser kan göra att man får mer energi, känner sig piggare och har en högre medvetenhet. Hungerkänslor kan försvinna och blodtrycket öka. Kokainruset varar i ca 30 min till skillnadamfetaminruset som kan vara i flera timmar. Kroppsliga tecken på påverkan är stora pupiller och tics (ofrivilliga rörelser) i ansiktet och hals. Stora doser kan ge feber, svettningar, huvudvärk och yrsel. För den som injicerar kokain finns ökad risk för överdosering och blodburna smittor såsom HVI och hepatit (gulsot) B och C samt bakteriella infektioner. Avtändning av kokain kan vara påfrestande med bland annat ångest och sömnstörningar.

Lustgas

Användningen av lustgas har ökat drastiskt bland ungdomar och unga vuxna sedan 2020. Gasen inhaleras oftast genom ballonger eller direkt via gastuben. Gasen förs vidare ut i kroppen från lungorna. Inandningen av gasen gör att syret inte kan transporteras i blodet. Syrebristen orsakar ett kortvarigt rus, inte sällan likande en hallucination. Hjärtat ansträngs vilket i värsta fall kan leda till rubbningar i hjärtrytmen eller hjärtstillestånd. Ett långvarigt användande av lustgas ökar risken för hjärnskador.

Samverkan i kommunen

SSPF (skola, socialtjänst, polis, fritid) samarbetar kring målgruppen barn och ungdomar för att skapa ett tryggt liv som är fritt från bland annat droger. Samverkansarbetet syftar till att förhindra och förebygga att ungdomar hamnar i eller inleder missbruk. För att samverkan ska fungera på individnivå behövs samtycke från vårdnadshavare och föräldrarna är ungdomars viktigaste skyddsfaktor med ett stort ansvar att finnas till hands.

Socialtjänsten arbetar i samverkan med polis för att kartlägga platser och individer som sysslar med försäljning av narkotika. För att polisen skall kunna agera är det, enligt SSPF-samordnaren, viktigt att vi alla är vaksamma på var och vilka som säljer och använder droger. Att tipsa polisen på deras hemsida är viktigt för deras och kommunens arbete. Härryda kommun arbetar också med särskilda satsningar med förebyggande arbete, bland annat utbildning och information till personal, elever och vårdnadshavare om en drogfri uppväxt.

Härryda kommuns handlingsplan

Härryda kommun arbetar bland annat utifrån sin handlingsplan *En drogfri miljö för barn och unga*. Planen är framtagen av en arbetsgrupp med representanter från grundskolan, gymnasiet, verksamhetsstöd, fritid ungdom, och socialtjänsten och revideras årligen. Riktlinjerna i planen är att de som har kännedom om något som socialtjänsten bör ingripa, till ett barns skydd, ska anmäla detta till socialtjänsten. All personal som arbetar med barn och unga har en skyldighet att göra en orosanmälan.

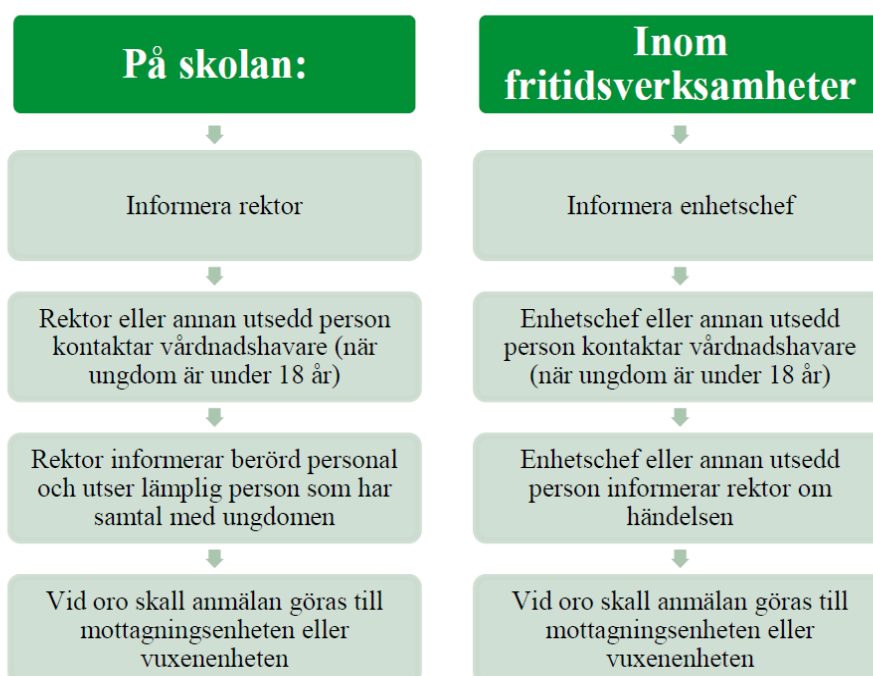

Illustration från handlingsplanen, *Som personal gör jag följande vid oro/misstanke att ett barn/ungdom använder narkotika och/eller dopningspreparat.*

Som en sammanfattning av ovanstående, skiljer sig Härrydas kommuns *Riktlinjer mot användning av droger* mot fastbestämda *Rutiner och åtgärder vid upptäckt och vid oro/misstanke om att ett barn/ungdom under 18 år använder narkotikaklassade medel*. Enligt Riktlinjerna vid upptäckt eller misstanke om att ett barn/ungdom under 18 år använder droger *skall* orosanmälan hos socialtjänsten göras. Enligt Rutinerna vid upptäckt och vid oro/misstanke om att ett barn/ungdom under 18 år använder narkotikaklassade medel *bör* en orosanmälan till socialtjänstens mottagningsenhet eller vuxenenhet göras. Detta är två helt olika

handlingar och för personalen kan bli väldigt förvirrande att rutinerna inte sammanstämmer med riktlinjerna på Härryda kommun om en drogfri miljö för barn och unga.

Arbetet med att förebygga problem som orsakas av ANDTS (Alkohol, narkotika, doping, tobak, spel) behöver enligt SSPF vara långsiktigt och bygga på behov och kunskap. Det behöver också bedrivas på ett strukturerat sätt för att vara effektivt. Detta förebyggande arbete görs i kommunen. Till arbetet med ANDTS-prevention finns en snabbguide som är en sammanfattning av European Drug Prevention Quality Standards.

Förebyggande åtgärder

För att förebygga narkotikamissbruk är det viktigt att arbeta med att förbättra människors livsvillkor och levnadsvanor. Arbetet ska sträva mot att så få som möjligt ska börja använda narkotika och de som gjort det ska förmås till att sluta innan ett beroende utvecklas. Det finns likheter i det förebyggande arbetet oavsett om du arbetar med alkohol, tobaks- och narkotikaprodukter. Arbetet måste också förhålla sig till att det finns skillnader i orsaker, användning och problem kopplade till områdena i ANDTS. En stor del av det hälsofrämjande och narkotikaförebyggande arbetet i Sverige sker på lokal nivå i kommunerna, där insatserna ofta koordineras av lokala ANDTS-samordnare. För att få ett underlag för förebyggande insatser i narkotikaområdet behöver omfattning och fördelning av narkotikaanvändningen i befolkningen undersökas samt möjliga orsaker och bidragande faktorer till situationen. För att det förebyggande arbetet ska ha någon effekt ska det vara brett och anpassat för personer med olika grad av narkotikaanvändning.

Olika typer av insatser behövs beroende på om det handlar om att förhindra att barn och unga kommer i kontakt med och prövar narkotika, att skjuta upp debuten, minska användningen, eller de skador på hälsan som användningen leder till. Det vetenskapliga stödet för enskilda narkotikaförebyggande metoder är ofta oklart. Det finns alltså kunskapsluckor och en brist på effektiva förebyggande metoder med vetenskapligt stöd. Inga enkla lösningar finns för det narkotikaförebyggande arbetet utan val av insatser, arenor och målgrupper behöver utgå från en kartläggning och analys av narkotikasituationen lokalt. Arbetet på lokal nivå behöver också vara långsiktigt och bygga på kunskap samt ha en bredd i sin ansats för att lyckas.

Attityder och tolerans till narkotika i samhället

Lagstiftning i och utanför Sverige

Sveriges narkotikalagar karakteriseras av sin repressiva natur och anses tillhöra de mest restriktiva inom västvärlden. Straffskalan för narkotikarelaterade brott inkluderar fängelsestraff, vilket tillämpas både på personer som har narkotika i sin possession, och de som har intagit dessa substanser. Den stränga lagstiftningen syftar till att verka avskräckande och betraktas som en åtgärd i riktning mot ett drogfritt Sverige. Trots dessa åtgärder rapporterar Brottsförebyggande rådet om en ökad spridning av narkotika, och enligt Folkhälsomyndighetens rapport *Den svenska narkotikasituationen 2023* avled 519 personer år 2022 på grund av narkotikarelaterade orsaker (Folkhälsomyndigheten, 2024).

Från och med den 1 juli 2023 har nya lagar trätt i kraft i Sverige, vilka innefattar skärpta påföljder för köp och försäljning av narkotika. Straffsanktioner tillämpas särskilt på dem som köper narkotika av minderåriga, och det kan räcka med att beställa narkotika via sms för att bli föremål för straff. Det minimistraff som nu fastställts för försäljning av narkotika är sex månaders fängelse. Personer som använder digitala vågar, redlinepåsar (påsar som används vid drogförsäljning) eller har laddat ner krypterade appar löper risk att omfattas av de skärpta narkotikalagarna. En ny lagstiftning gör det även nu möjligt att mer effektivt föra över information mellan myndigheter. En jämförelse med andra länder avslöjar skiftande perspektiv. Tidigare förespråkare av ett narkotikaförbud omvärderar nu sina ståndpunkter och synen på narkotika som en oundviklig del av samhället vinner terräng. Strategin för skademinimering framhålls som en mer human ansats jämfört med avskräckning, där hjälp ses som mer försonlig än bestraffning. Ett exempel på detta är FN:s revidering av medicinsk marijuana som en mindre farlig substans i december 2020, vilket, även om det inte direkt påverkar andra länders lagstiftning, kan påverka nationella narkotikapolitiska beslut då många stater ofta följer FN:s riktlinjer. En minskande andel anser numera att kriget mot droger kan vinnas.

Exempel på ändrad syn på bland annat cannabis är **Malta** som 2021 blev först i Europa att legalisera privat odling och bruk av cannabis. **Luxemburg, Schweiz, Tyskland** och **Tjeckien** tar också ett steg mot en reglerad marknad för drogen.

Nederländerna har i 46 år fört en narkotikapolitik som tolererar cannabiscaféer och droganvändning och är Europas största producent av ecstasy.

Uruguay och **Canada** har gått längst och helt legaliserat cannabis idag.

Thailand var länge känt för sin restriktiva narkotikapolitik men 2022 legaliserade man, som första land i Asien, användandet av cannabis. Detta skapade en ny typ av turism och många lantbrukare växlade om till en ny lukrativ marknad. Nu, 1½ år senare, har det blivit en baksmälla för Thailand. *Lagen måste skrivas om så att legaliseringen endast blir för medicinskt bruk* menar den nye premiärministern Sretta "Nid" Thavisin.

Kina och Singapore har en restriktiv att syn på narkotika. Invånare som återvänder från utlandet med spår av narkotika i kroppen kan straffas som om de använt drogerna i hemlandet.

Flera av **USA:s** delstater har legaliserat cannabis, samtidigt som drogen förblivit olaglig på federal nivå. Men det kan vara på väg att ändras. Hösten 2022 tog president Joe Biden ett första steg mot avkriminalisering när han slog fast att alla som dömts i federal domstol för ringa cannabisinnehav ska benådas. Biden lovade också att se över klassificeringen av cannabis som idag tillhör samma kategori som de betydligt farligare drogerna heroin och fentanyl.

Samhällets syn på narkotika

Vuxna

Enligt en rapport från Folkhälsomyndigheten (Folkhälsomyndigheten, 2023), som analyserade attityder hos vuxna och unga vuxna (18-25 år) gentemot cannabis och annan narkotika, framkom det att majoriteten har en negativ syn på narkotika. Däremot observerades en ökad positiv inställning gentemot cannabis jämfört med annan narkotika. Det bör noteras att attityderna hos unga vuxna till narkotika inte har systematiskt dokumenterats över en längre tidsperiod, och den senaste omfattande undersökningen genomfördes av Folkhälsomyndigheten år 2014.

Samtidigt har samhället och världen genomgått betydande förändringar sedan den senaste mätningen, och narkotikahandeln har inte undgått påverkan av dessa förändringar. Förändringar i synen på narkotika har inträffat över tid, där dagens samhälle i högre grad accepterar bruket av narkotika jämfört med tidigare generationer. Slutsatsen från Folkhälsomyndighetens rapport var att inställningen till cannabis var mer positiv än till annan narkotika, men att majoriteten av den vuxna befolkningen fortfarande har en negativ inställning till narkotika.

Ungdomar

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) har undersökt ungas syn på narkotika och dess samband med användningen av narkotika. De tittade på niondeklassare och enligt resultatet av undersökningen har det skett en stor förändring i niondeklassarnas syn på narkotika om man jämför med 2003. Ungdomarna är även mindre restriktiva i sin syn på narkotika, den minst restriktiva gruppen har mer än fördubblats sedan 2003, dock är detta fortfarande den minsta gruppen. Man kan tydligt se att ungdomar idag är mindre restriktiva och att de i lägre grad uppfattar narkotika som ett problem. Denna förändring kan förklaras av att unga människors attityder i viss mån återspeglar samhället i stort.

Förändringar i lagstiftning i andra länder samt normaliseringen av narkotikabruk inom olika medier och populärkultur tros bidra till en reducerad upplevd risk för användning av cannabis (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, 2020). En signifikant påverkande faktor som formar ungdomars attityder är den sociala miljön och umgängeskretsen. Därutöver framkommer att vissa individer motiverar behovet av legalisering av cannabis bland annat med hänvisning till medicinska aspekter. Samtidigt önskar unga vuxna ökad tillgång till information om narkotika från samhället.

Politiska ungdomsförbund

Historiskt sett har politiken varit kännetecknad av en samstämmighet för en restriktiv narkotikapolitik. Under senare år har denna konsensus blivit utmanad av flera politiska ungdomsförbund från olika partier, vilka propagerar för legalisering av cannabis. Exempelvis stöder Centerns ungdomsförbund (Cuf) och Moderaternas ungdomsförbund (Muf) legalisering, där det senare anser att det även bör vara tillåtet att sälja och producera cannabis. Deras argument inkluderar att en sådan legalisering kan potentiellt minska kriminella gängs intäkter.

Miljöpartiets ungdomsförbund (Grön ungdom) motsätter sig legalisering men överväger avkriminalisering (Grön ungdom, 2022, s. 10). Även Vänsterpartiets ungdomsförbund (Ung vänster) menar att legalisering kan öppna upp för en marknad som ökar risken för missbruk och motsätter sig detta. De förespråkar dock avkriminalisering för att underlätta för personer med ett beroende av narkotika att söka hjälp.

Kristdemokraternas ungdomsförbund (KDU) förespråkar fortsatt en restriktiv narkotikapolitik men betonar en ökad inriktning på skademinskning medan socialdemokraternas ungdomsförbund (SSU) strävar efter en

förutsättningslös utredning av narkotikapolitiken, där hänsyn tas till folkhälsan och brottsligheten.

Sverigedemokraterna, där deras ungdomsförbund Ungsvenskarna inte har offentliggjort någon officiell ståndpunkt om narkotika på sina plattformar men följer en nolltolerans och restriktiv syn på narkotika enligt moderpartiets uttalanden (Wingren, 2021).

Hur påverkas människors attityder

Att påverka människors attityder i samhället mot narkotika är en viktig uppgift för att främja hälsa och minska skadligt bruk. Det finns exempel på några strategier och åtgärder som kan vara effektiva

- Utbildning och medvetenhet. Informera allmänheten om fakta kring narkotika, dess risker och konsekvenser. Utbildning kan minska fördomar och öka förståelsen. Använda olika kanaler som skolor, arbetsplatser och sociala medier för att sprida information.
- Förstärka normer. Arbeta med att ändra den sociala acceptansen kring narkotika. Det kan göras genom kampanjer, opinionsbildning och att synliggöra positiva exempel. Visa att majoriteten inte acceptera narkotikabruk och att det finns alternativ till att använda droger.
- Förstärka skyddsfaktorer. Skapa trygghet och stödjande miljö för barn och unga. Skyddsfaktorer som starka familjeband och goda relationer och meningsfulla aktiviteter minskar risken för narkotikabruk. Erbjud stöd och behandling för personer som är i riskzonen eller som redan använder narkotika.
- Minska stigmatisering. Förändra attityder genom att tala med personer som har erfarenhet av psykisk ohälsa, inklusive narkotikarelaterade problem. Vara öppen, nyfiken och respektera människors integritet.
- Lagstiftning och reglering. Tydliga lagar och regler kring narkotika kan påverka attityder. Samtidigt bör dessa åtgärder balanseras med förebyggande arbete och behandling.

Beredningens slutsatser och rekommendationer

I denna rapport har beredningen sammanställt och beskrivit kunskap om potentiella lösningar och idéer som kan vägleda och vidareutveckla utformningen av kommunens strategier inom områden som berör ungas psykiska ohälsa, drogvanor, och attityder och tolerans till narkotika.

Här sammanställs några av de områden som beredningen har identifierat som särskilt relevanta att fortsätta utveckla inom kommunen för att uppnå social hållbarhet.

Psykisk ohälsa bland unga

Psykisk ohälsa bland unga behöver mer uppmärksamhet och ämnet behöver framförallt behandlas mer inom skolan.

Beredningen betonar vikten av en väl fungerande skola och goda förebilder i civilsamhället för att motverka och förebygga psykisk ohälsa.

Det behövs fler möjligheter för ungdomar att bygga trygga relationer till vuxna där de kan känna sig sedda och bli tagna på allvar. Även tillgången till vårdpersonal som specialiserar sig på psykisk hälsa, bland annat kuratorer och psykologer behöver öka.

Droger

Beredningen ser tillgången till narkotika som ett stort problem, precis som både normaliseringen och bredden av dess användning. Detta är inte bara ett problem i Härryda kommun utan nationellt, och även om lagstiftning tillsammans med tull- och polismyndigheters arbete är viktigt finns det även värdefulla lokala insatser.

Här betonar beredningen vikten av information och upplysning inom skolan samt att dess riktlinjer, handlingsplaner, och den lagstiftning de omfattas av följs.

Vidare är det även viktigt att riktlinjerna om hur skolan agerar vid misstanke om droganvändning i skolan blir skarpare och säger att detta alltid ska anmälas till socialtjänsten.

Attityder och tolerans till narkotika

Beredningen konstaterar att samhällets inställning till narkotika ändrar sig över tid. Narkotika finns och har funnits i vårt samhälle i tusental år och olika länder hanterar dess problematik på olika sätt. De allra flesta har en negativ inställning till narkotika men allt fler är positiva till cannabis jämfört med annan narkotika.

Beredningen ser att området behöver uppmärksamhet i skolan, men även i hemmet. Det är viktigt att fortsätta övervaka och förstå attityder till narkotika för att utforma effektiva förebyggande åtgärder och stödinsatser.

Referenser

Amnesty (hämtad 2023-12-13). Dödsstraff i världen 2022. Hämtat från <https://www.amnesty.se/vara-rattighetsfragor/dodsstraff-tortyr/dodsstraff/dodsstraffet-i-varlden-2022/>

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. (2020). Upp till var och en? – Förändringar i ungas attityder till narkotika.

Folkhälsomyndigheten (2018), Varför har den psykiska ohälsan ökat bland barn och unga i Sverige?, Hämtad från <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/628f1bfc932b474f9503cc6f8e29fd45/varfor-psykiska-ohalsan-okat-barn-unga-18023-2-webb-rapport.pdf>

Folkhälsomyndigheten (2023). Psykisk hälsa och suicidprevention.

Folkhälsomyndigheten (2023). Vuxnas attityder till cannabis och annan narkotika. Folkhälsomyndigheten. Hämtat från <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/3f838536fc814e4cb98bdd259e72a448/vuxnas-attityder-cannabis-och-annan-narkotika.pdf>

Folkhälsomyndigheten (hämtad 2024-01-26). Hämtat från Vad är social hållbarhet för oss?: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/motesplats-social-hallbarhet/social-hallbarhet>

Folkhälsomyndigheten (2024) Den svenska narkotikasituationen, hämtad <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/d/den-svenska-narkotikasituationen-2023/?pub=130513>

Government of Netherlands (hämtad 2024-01-10). Difference between hard and soft drugs. Hämtat från <https://www.government.nl/topics/drugs/difference-between-hard-and-soft-drugs>

Grön ungdom (2022). Hämtat från Politiskt program: <https://gronungdom.se/uploads/files/dokument/politiskt-program-1.pdf>

Jönsson, O., Alshawish, K., & Dernelius, J. (2023, November 8). Rekordår för tullen – flera ton knark beslagttaget. SVT.

Pourmokhtari, R., Ekeblad, M., & Tolnai, R. (den 14 12 2021). Svenska Dagbladet. Hämtat från <https://www.svd.se/a/RrlbkW/darfor-bor-cannabis-bli-tillatet>

Socialstyrelsen. (2021). Långsiktiga konsekvenser av att få depression eller ångestsyndrom som ung.

Wingren, J (18 oktober 2021). Accent. 5 av 7 ungdomsförbund vill avkriminalisera narkotika: <https://accentmagasin.se/politik/5-av-7-ungdomsforbund-vill-avkriminalisera-narkotika/>